

EESTI METS

METSA JA JAHINDUSE KUUKIRI

SISU:

Okaspuukändude koorimisest metsakaitse seisukohalt —
E. Kohh.

Mõningaid tähelepanekuid — Forstmeister H. Klingel-
höffer.

Ettevalmistusi celolevaks raiehoojaks — B. Tuiskvere.
Uued mootorsaad töö — V. Matlsen.

Puidu struktuuri tähtsusest puidumassi ja tselluloosi
tootmisel — A. Pals.

Laoplatsidest parvetamise lähtekohtades ja neil toimu-
vaist töist — P. Kadaja.

Kuidas valmistada endale sokuvile — J. Kuuks.
Mitmesuguseid teateid.

Nr. 3. Juuli 1943.

XXI aastakäik

AD

VÄLJAANDJA: METSADE KESKVALITSUS

KIRJASTAJA: PÖLLUMAJANDUSLIK KIRJASTUSÜHISTU „AGRONOOM“

TELLIMISHIND Rmk. 4.50 AASTAS

Rmk. 2.25 POOLAASTAS

UKSIKNUMBER 40 PENNI

Ajaga kaasassammuv

metsa- ja jahimees

loeb meie ainukest metsanduse ja jahinduse
kuukirja

„EESTI METS“

ARTIKLITE KÕRVAL KÕIGILT
METSANDUSE ERIALADELT
ANTAKSE AJAKIRJAS PIDE-
VALT INFORMATSIOONI
METSJA- JA JAHIMAJANDUST
KORRALDAVAIST MÄÄRUSIST
JA JUHENDEIST.

Tellimishind: 1943. aasta
peale . . Rmk. 3.—

Põllumajanduslik Kirjastusühistu

„AGRONOOM“

Tallinn, Suur-Karja 19, postkast 279

KIRI TOIMETUSELE

„Eesti Metsa“ toimetusele.

Kui endised Eesti metsamehed ja „Eesti
Metsa“ lugejad, soovime metsameeste
perele ja kuukirjale „Eesti Mets“ selle
uuestiilmumise puhul edu ja õnne.

Webumis, 20. 6. 43.

Metsailemad

E. Riedel, R. Nissen.
Metsakorraldaja A. Wester.
Jaoskonnametsnik W. Voss.

METSAAMETNIKUD!

Kes soovib vahetada ühe ilikonna
osa metsamehe vormiriiet tumehalli
villase ilikonnariide vastu. Lähemalt
telefon Paide 70-a.

Aadress — Lööla p.-ag., Väitsa
metskond.

A. Murumets.

E E S T I M E T S

METSANDUSE JA JAHINDUSE KUUKIRI

Väljaandja: Metsade Keskvalitsus. Kirjastaja: Põllumajand. Kirjastusühistu «Agronoom»
Peatoimetaja: B. TUISKVERE, tel. 478-31 Vastutav ja tegevtoimetaja: K. KULBIN, tel. 433-09

Toimetuse aadress: Tallinn, Falkpargi 4

Nr. 3

JUULI 1943

XXI AASTAKÄIK

Okaspuukändude koorimisest metsakaitse seisukohalt

Mag. rer. for. E. Kohh,
Metsateadusliku Uurimisinstituudi juhataja.

Metsaseaduse § 59. (SK, XI, lk. 111) nõude kohaselt kõigis metsades tuleb koorida toored okaspuukännud hiljemalt 15. maiks. Selle normi eesmärgiks on takistada kännukooses pesitsevate metsa- või puitukahjustavate putukate paljunemist. Järgnevas võetakse ligema vaatluse alla kännukoorimisest põhjustatud lisatööde suurus ja kännukoorimise metsakaitseline tähtsus.

Töökulu kännukoorimisel.

Loodusvarade Instituudi Metsamajanduse Ratsionaliseerimise Komisjoni poolt korraldati 1938./39. a. raiehoajal ulatuslikud ajaurimised metsatöötlemise kohta (Visnapuu, 1940, 194 j. j.). Teiste küsimuste kõrval määrati ka ajakulu okaspuukändude koorimisel. Selgus, et sõltuvalt puistu kõrgusjärgust, iga ülestöötatud valmismaterjalide tm kohta kulus kändude koorimiseks puhttööaega järgmiselt (Visnapuu, 1940, 256):

kuusk, I ja II kõrgusjärg	— 2,0 min.
„ III ja IV kõrgusjärg	— 3,2 „
„ V kõrgusjärg	— 3,3 „
mänd, I ja II kõrgusjärg	— 1,2 „
„ III ja IV kõrgusjärg	— 1,7 „
„ V kõrgusjärg	— 4,4 „

Käesoleva ülevaate koostajal puudusid andmed riigimetsade okaspuulangi keskmisest koostisest puuliigi ja kõrgusjärgu järgi, mispärast allpool opereeritakse känd-

nukoorimise ajakulu aritmeetilise, aga mitte võrdkaalutud keskmisega. Kõigi kõrgusjärgude ja mõlema puuliigi keskmisena kulus iga valmismaterjalide tm kohta kändude koorimiseks puhttööaega 2,63 min., seejuures ajakulu kuusel oli 2,8 min. ja männil 2,4 min.

Ajakulu kännukoorimiseks ühe valmismaterjalide tm kohta pole ju iseenesest suur, kuid riigimetsade terve aastalangi ja teiste metsade raiete kohta, okaspuukändude koorimise nõudele alluvad kõik metsad, see moodustab juba õige tähelepanuvääriva töö hulga. Võrdluseks võib nimetada, et samadel ajaurimistel kulus keskmiselt iga okaspuidu valmismaterjalide tm töötlemiseks 128 min. üldtööaega, s. o. kõigi uurimiskorras ülestöötatud okaspuidu materjalide kogusummas 957 tm, keskmine (Visnapuu, 1940, 200). Kuna tööseisakuile langes keskmiselt 14% üldtööajast (samal, lk. 272), siis puhttööaega oli 110 min. Toetudes sellele, näeme, et okaspuulangil keskmiselt iga 42. raietöeline kooris kände.

1935./36.—1939./40. a. raiehoogadel riigimetsades töötati üles aastas keskmiselt 1.460.000 tm lõppraie ja 110.000 tm hooldusraie korras, kokku seega ligi 1.600.000 tm toorest puitu. Arvestades riigimetsade koosseisu, raieringe ja teisi tegureid, võib arvata, et eespoolmainitud puidukogusest vähimalt 60% langes okas- ja 40% lehtpuidule. Vaatlusaja keskmine

aastane toore okaspuidu kasutus oli seejärgi ümmarguselt 1 milj. tm. Kuna 1 tm valmismaterjalide saamiseks langetatud puude kändude koorimiseks kulus 2,63 min. puhttööaega, siis kogu aastase toore okaspuidu kasutuse kohta see oli 2,63 milj. min. = 43.833 töötundi = 5479 8-tunnist tööpäeva. Üldtööaja saamiseks tuleb viimast tööseisakute arvel veel suurendada 14% võrra, nii et okaspuukändude koorimiseks kuluvat tööhulka riigimetsades võib hinnata ümmarguselt 6.400 8-tunnisele tööpäevale aastas. Kui sellele juurde arvata veel teistes metsades teostatud okaspuukändude koorimistööd, siis kogu töö peaks küündima vähimalt 10.000 tööpäevani. See on juba küllalt suur töökogus ning selle kulutamine on vaid siis õigustatud, kui see metsade heakäekäiguks tingimata on tarvilik ja sellega saavutatud metsakaitselised tulemused tasuvad tehtud kulud. Teatavaid lähtekohti selleks saame allpool avaldatavaist katsete tulemustest.

Kännukoorimise katsed.

Okaspuukändude koorimise tähtsuse selgitamiseks rajati 1938./39. a. talvel võrdluskatsed, koorides lankidel ribade viisi kändud ja jättes kõrvalribadel kändud koorimata. Katsed alustati neljas katsemetskonnas, kuid Kuusiku katsemetskonnas teostatud analüüside tulemused jäetakse kasutamata ning esitatakse Sagadi, Sõmerpalu ja Tihemetsa katsemetskondade andmed.

Kolmes katsemetskonnas oli 7 kuusekatsepaari, neist 5 kuival või värskel kasvukohal ja 2 niiskel kasvukohal ning 11 männikatsepaari, neist 8 kuival või värskel ja 3 niiskel kasvukohal. Igal katsepaaril analüüsiti 3—13 kooritud ja koorimata kändu, eraldi känd terves ulatuses ja üks tüsedam maapinnaligidane, kuid mitte maapealne, juur 0,8—1,2 m pikkuses. Üldse analüüsiti 81 kooritud ja 83 koorimata männikändu ja 57 kooritud ning 56 koorimata kuusekändu, kokku 277 kändu. Kändudel loeti aastaringide arv, mõõdeti kõrgus tüve kasvualgpunktist ja kooreta läbimõõt, hinnati kännukülje kooreta osa kümnendikes ning loeti kännukooses ja juures 0,8—1,2 m pikkuselt leiduvad putukalarvid (kärsakad, siklased) või -emakäigud (mitmesugused ürasklased). Analüüsid

teostati 1939. a. sügisel või 1940. a. suvel Metsateaduslikus Uurimisinstituudis koostatud juhendi järgi katseala abimetsaülemate poolt.

Analüüsitud kändude keskmine aastaringide arv oli kuusel 84 ja männil 103. Kändude keskmine kõrgus oli kuusel 20,3 ja männil 23,7 sm ning kännu ülemise otsa kooreta läbimõõt kuusel 23,1 sm ja männil 29,4 sm.

Mis puutub kännukoorimisse, siis kõrvaldatakse seeläbi kändudel koor ainult osaliselt. Katsel oli kooritud kuusekändudel puudutamata koort alles keskmiselt 28%, kuna 72% kännuküljepinnast oli puhtaks või poolpuhtaks kooritud, männikändudel olid vastavad protsendid 24 ja 76. Puudutamata koor asus kännulohkudes ja kännu alumises osas. Lihtsustuse mõttes känd arvestati terveservalise silindrina, kaasa arvatud ka raiehammas, ja seetõttu saadi ka koorimata kändudel teatav osa kooreta kännukülge, mis moodustas kuusel 7 ja männil 12%. Metsakaitse seisukohalt on vähem tähtis kännu ülemise osa koorimine, kuna rohkem tarviline on koorida kännul see osa, mis asub sambla sees ja siis veel juurekael. Tegelikult aga jäävad just need koorimata, võimaldades seal männikärsakate munemist. Siinkohal võib mainida, et katselankidel kändude koorimine oli hulga põhjalikum kui see tehakse harilikel raie-lankidel.

Okaspuukändudes ja -juurtes võis leida pesitsemas ja asumasa mitmesuguseid putukaid, kes metsamajanduslikult evivad erinevat tähtsust, olles kas kasulikud või kahjulikud või enamvähem neutraalsed. Tähtsamad kuusekändudel ja -juurteil pesitsevad kahjurid olid: männikärsakad (*Hyllobius abietis* L. ja *H. pinastri* Gyll.), kuusejuurekärsak (*Hylastes cunicularius* Er.) ja õige harva leidis ka suurt kuuse-kooreürasikit (*Ips typographus* L.). Vähemtähtsast kahjureist tulid ette: harilik kõduürask (*Hylurgops palliatus* Gyll.), *Dryocoetes autographus* Rtz. ja mõned teised.

Männikändudel ja -juurteil pesitsesid samuti männikärsakad, suur säsiürask (*Blastophagus piniperda* L.) ja männijuureürask (*Hylastes ater* Payk.).

Mõlema puuliigi kännu- ja juurekooses leidis mitmesuguste siklaste (*Cerambycidae*) ja puidus puiduvaablaste (*Stricidae*)

larve, kuid nende liigiline kuuluvus jäi määramata. Selleks puudus ka otsene tarve, sest kummagi rühma esindajad pole viimasel ajal metsa- ega puidukahjureina silma paistnud.

Kasulikest putukaist esines kändudel sagedasti sipelgahunti (*Clerus formicarius* L.) ja mitmesuguseid sipelgalisi (*Formicidae*).

Järgnevalt tuakse kännukoorimise katseist mõningaid kokkuvõtteid männikärsakate ja nende peamiste hauderuumi-konkurentide siklaste paljunemise seisukohalt. Nende putukatega piirduakse seepärast, et ainult nende tõukude esinemine oli sagedasem ja ühtlasem, kuna teiste putukate haudeid oli kändudel ja analüüsitud juurtel võrdlemisi vähe ning nende esinemine evis suurt juhuslikkust. Ka juureüraskeid oli vähe, sest need pesitsevad üldiselt peenemal juurtel kui seda on raieküpsede puude түседama juure esimene meeter, arvates kännust.

Kui va ja värske kasvukoha kändudel oli männikärsakate ja siklaste tõuke rohkem kui niiske kasvukoha kändudel, kuna juurtel oli olukord vastupidine. Selles suhtes polnud vahet kuuse- ja männikändudel. Puudus selgepiirilisem erinevus kooritud ja koorimata kändude asustustihedustes ühelt poolt kuivemal ja teiselt poolt niiskemal muldadel, mistõttu järgnevais ülevaates kasvukoht kui mõjutegur jäetakse kõrvale.

Tabelis nr. 1 on jaotatud kuuse- ja männi-katsepaarid seejärgi, kas kooritud kändudel keskmine männikärsakate ja siklaste tõukude hulk kännu küljepinna üksuse kohta oli suurem või väiksem kui koorimata kändudel.

Tabel nr. 1. Katsete ositumine kännu asustuse järgi.

	Kooritud kändude asustus võrreldes koorimata kändudega			
	K u u s k		M ä n d	
	Tihe- dam	Hõre- dam	Tihe- dam	Hõre- dam
Männikärsakad	2	5	5	6
Siklased	1	6	6	5

Esitatud andmeid selgub, et koorimine 5-1 katsel oli pidurdanud ja 2-1 katsel oli soodustanud kuusekändude asustamist männikärsakate poolt. Umbes sama oli vahet ka siklaste juures. Männikärsakad jagunesid kaheks võrdseks osaks, mis laseb järeldada, et koorimine ei mõjutanud kännu asustamist vaadeldud putukate poolt. Kui võtta arvesse, et tõukude tihedus on arvestatud kännu küljepinna, aga mitte allesoleva koorepinna kohta, siis on ilmne, et tegelikult oli tõukude tihedus kooritud kändude koostes hulga suurem kui koorimata kändudel. See seletub sellega, et just kännu alumise otsa koor on väärtuslik siklaste hauderuumina ja männikärsakad ei mune üldse kõrgemale. Teatavasti jääb kännu alumise osa koor harilikul koorimisel terveks. Teatav mõju peaks koorimisel ka seeläbi olema, et vaigulõhna tugevus suureneb, mis meelitab vaatlusaluseid putukaid ligi.

Tabel nr. 2 on koostatud samadel põhimõtetel nagu eelmine tabel.

Tabel nr. 2. Katsete ositumine juurte asustuse järgi.

	Kooritud kändude juurte asustus võrreldes koorimata kändude juurte asustusega			
	K u u s k		M ä n d	
	Tihe- dam	Hõre- dam	Tihe- dam	Hõre- dam
Männikärsakad	4	3	4	7
Siklased	6	1	1½	9½

Männikärsakate suhtes osutus kännukoorimine kuusel 3-1 katsel pidurdavaks ja 4-jal katsel soodustavaks, kuna männil oli kooritud kändude juurtel asustus 7-mel katsel hõredam ja 4-jal katsel tihedam kui koorimata kändudel. Siklaste tõuke oli kooritud kuusekändude juurtel enamikul katseil tihedamalt ja männil seevastu hõredamalt kui koorimata kändude juurtel.

Esitatud katsetulemused lubavad järeldada, et kännukoorimisel sel kujul nagu see toimub, puudub tähtsus männikärsakate ja siklaste paljunemisele. Vaevast saab loota, et isegi juurekaela ja kännu alumise osa koorimine männikärsakate tõrje alal olukorda suurt parandaks, kuid vastav töö osutuks senisest koorimisest mitu korda

aegaviitvamaks. Jääksid järele veel juureüraskid, kuid nagu juba eespool on märgitud, asuvad nemad peenemal juurtel ja pole arvata, et seal kannukoorimine ka kaudselt avalduks.

Tabelis nr. 3 on toodud ülevaade kõigi analüüsitud kändude keskmisest asustustihedusest kännu ja juure kohta eraldi.

Tabel nr. 3. Tõukude keskmine hulk kännu küljepinna ja juure koorepinna m² kohta.

	Tõukude arv kännu küljepinna ja juure koorepinna m ² kohta			
	K u u s k		M ä n d	
	Känd	Juur	Känd	Juur
Männikärsakad	2,8	50,0	5,5	42,2
Siklased	50,5	26,5	20,1	6,4

Tabelis esitatud arvudest järeldub, et männikärsakate tõukude keskmine tihedus oli kuuse- ja männikändudel ja juurtel enamvähem võrdne. Siklaste tõuke leidus kuusekändudel ja -juurtel aga märgatavalt rohkem kui männikändudel ja -juurtel. See laseb oletada, et siklased eelistasid kuusekände, kuna männikärsakad ei eelistanud kumbagi puuliiki.

Üksikuil kändudel oli asustustihedus õige muutlik. Leidus hulk kände, millel männikärsakate tõugud puudusid, samuti puudusid need ka analüüsitud juurtel. Tuli aga ette ka suure asustustihedusega juuri, kuna kännu hulka arvataval osal oli männikärsakate tõuke alati harvalt või need puudusid. Juure koorepinna m² kohta tuli ühel Sagadi metsk. kuusekännul 219 männikärsakate tõuku ja Sõmerpalu metsk. ühe männikännu juurel 115 männikärsakate ja 16 siklaste tõuku. Need olid männikärsakate suurimad haudetihedused, mis katseil määrati.

Okaspuukändude koorimise tähtsus metsakaitse seisukohalt on uuritud ka meie lõunanaabrite lätlaste poolt. Neist Gailits (1928, 140) tuleb otsusele, et kannukooses pesitsevate ürasekite pärast on tarvilik kändude koorida ning sellest nõudest võiks teha erandeid niisketel, madalatel ja rohtukasvatavatel maadel ja kändude juures läbimõõduga alla 5 sm. Seevastu Brammani (1928, 128) arvates, kes jälgis suure säsi-

üraski hauete rohkust männikändudel, kannukoorimisega suudetakse piirata kahjurite paljunemist õige väikeses ulatuses ning õigem oleks vähendada kannukõrgust. Gailitsi poolt analüüsitud kändude kõrgus oli 25—35 sm ja Brammani katseil umbes sama.

Töö tulemused.

Okaspuukändude koorimise nõude täitmine põhjustab meil metsälestötöötamisel umbes 10.000-tööpäevase lisatöö aastas.

Koorimisega takistatakse küll kännu koore pealmaises osas pesitsevate kahjurite paljunemist. Kuna känd neile kahjureile on aga kõrvalise tähtsusega pesitsuspai-gaks, kuhu asutakse viimases järjekorras, siis selle puudumine või olemasolu praktiliselt ei evi tähtsust vastavate kahjurite — suure kuuse-kooreüraski, kuuse- ja suure säsiüraski paljunemisele männikändudel. Otsustav on sellejuures ka kännu kõrgus, mis meil juba praegu on niivõrd väike, et kahjurite pesitsemiseks sobiv koore osa on jäänud õige väikeseks. Kännu kõrgust saaks tegelikult veelgi vähendada, mis metsakaitse alal annaks koorimisele umbes võrdse tulemuse ja ühtlasi tõstaks puidusaaki.

Kännu alumises osas ja juurtel pesitsevate tähtsate metsakahjurite — männikärsakate ja juureüraskite — hauderuum jääb harilikul koorimisel otseselt puudutamata ja kannukoorimisel polnud nende hauete rohkusele märgata ka mingit kaudset mõju.

Seega puuduvad metsakaitsele vajadused, mis õigustaksid okaspuude kändude koorimist ning selle ärajäämine ei ohusta metsade tervislikku seisukorda.

Kasutatud kirjandust.

1. Seaduste Kogu (SK), XI köide. 1939. a. väljaanne.
2. Viskanuu, J.: Ajaurimise tulemusi metsatöötlemisel. Loodusvarade Instituudi avaldised. Nr. 1. Tallinn, 1940, lk. 194.
3. Bramman, L.: Beispiele der schädlichen Einwirkung der Waldgärtner und ihre Bedeutung für die Frage der Entrindung der Stöcke. (Läti keelne saksakeelse kokkuvõttega). Mežzaimniecības rakstu kraujums. VI. Rīga, 1928, 127.
4. Gailits, L.: Die Bedeutung der Stockentrindung in der Forstwirtschaft Lettlands. (Läti keelne saksakeelse kokkuvõttega). Mežzaimniecības rakstu kraujums. VI. Rīga, 1928, 136.

Mõningaid tähelepanekuid

Forstmeister H. Klingelhöffer,

osakonna juhataja asetäitja Kindralkomissari juures Tallinnas.

Saksa metsamehele, kes eesti metsi — esialgu küll ainult pealiskaudselt — tundma õpib, paistab kohe silma, millised head kalduvused on siin, vastandina Saksamaa metsadele, loomuliku uuenduse tekkimiseks, eriti okaspuumetsades. Millisel määral on mõnedes Saksamaa osades kulutatud aega, tööd ja raha, et saavutada okaspuu loomulik uuendus! Väga sageli on aga kõik pingutused asjata olnud, tingitud osalt pinnase- ja kliimaoludest, osalt aga sellest, et puuliik, millele uuendust taotletakse, asub liiga kaugel oma esinemise optimumist.

Seda rohkem imestab saksa metsamees asjaolu üle, et peale üksikute erandite Eestis ainult õige piiratud ulatuses katseid tehakse loomuliku uuenduse saavutamiseks. Millisele raieviisile siin valitsevas olukorras eesõigus tuleb anda: kas veerraiele, teistele kombineeritud veerraieviisidele või valikraiele — turberaie paistab mulle esialgu kõige ebakohasem olevat — selle üle on tõesti väärt maa mitmesugustes oludes ühes ja teises suunas arvukaid katseid korraldada. Kuigi praeguses sõjaolukorras ei saa paljasraiet täiesti kõrvale jätta, võiks kaugemas tulevikus pinnase metsistumist, rohtumist, soostumist ja vaesestumist, mis lageraiele paratamata järgnevad, kindlasti vältida.

Teadagi nõuab loomuliku uuenduse saavutamine suuri tehnilisi teadmisi, peent tunnet ja käsitatava puuliigi bioloogiliste omaduste pidevat arvestamist, ta on aga teisest küljest iseäranis huvitav. Ei või metsamehele ühtki tänuväärsemat ülesannet olla, kui oma puistuid, iseäranis uuenduspuistuid, ise ette märkida ning uuenduse tekkimist tähele panna ja jälgida. Maast madalast pöögi loomuliku uuenduse aladel üles kasvanud, oli mul hiljem õnn loomuliku uuendusega metsandikke korraldada ja selliseid metsandikke ka ise majandada.

Liikudes Eestis I perioodi puistutes, paistavad mulle imestamapanevalt silma suurema või väiksema vahemaa peale asetatud postid, millel on veel kirjutatud, et sel

või teisel aastal peab vastav puistu kasutamisele võetama. Minu lugupeetud õpetaja, professor dr. Borgmann esitas metsakorralduse loengute alguses järgmise juhtlause: „Metsakorraldus on selleks, et metsakasvatusele teed tasandada selle tehnika vabaks arenemiseks“. Kas vastab siin tarvituselolev metsakorraldusviis sellele elementaarsele nõudele?

Kindlasti peab metsakorraldaja uuenduspuistute väljavalikul arvestama raieridade moodustamist, ta ei või aga kunagi metsavalitsejale seda või teist uuendusviisi ette kirjutada. Metsakorraldaja ja metsavalitseja vahel olemasolevad vastukäivad arvamused lahendati minu seitsmeaastase metsakorralduse teenistuse ajal — millal minul tuli töötada mitmesugustes Edela-Saksamaa osades — alati välistööde lõpul toimunud metsa läbikäimise puhul vastava inspeksiooniametniku juuresolekul.

Minule oli väga õpetlik üht metskonda, millele ma metsakorralduskava koostas, viimased viis aastat kümneaastasest korraldusperioodist ise majandada ning sellejuures teooriat ja praktikat ühendada. Väga sageli ei näe metsakorraldaja tema poolt korraldatud metsandikku üldse enam.

Lõpuks tahaksin soovitada ka praegusel sõja ajal töid metskonnas metsameeste vana juhtlause järele korraldada:

„Pfleget den Wald, er ist des Wohlstands sicherste Quelle,

schnell verheert ihn die Axt, langsam nur wächst er heran,

all unser Denken und Tun, die Enkel werden es richten,

sorgen mit Fleiss wir zur Zeit, dass sie uns rühmen dereinst“.

(„Hoolitsege metsa eest, ta on jõukuse kindlaim allikas; kiiresti laastab teda kirves, aeglaselt kasvab ta asemele; kõik meie mõtted ja teod, järeltulijad mõistavad nende üle kohut; hoolitseme virgalt olevikus, siis meid kiidetakse tulevikus“.)

Ettevalmistusi eelolevaks raiehoojaks

B. Tuiskvere,
Metsade Keskvalitsuse abijuhataja.

Saadud juhiste kohaselt tuleb eesoleval metsamajandusaastal riigi ja omavalituste metsades raiuda samad puidukogused nagu olid sortimentide järgi liigitatult määratud metskondadele käesolevaks 1943. metsamajandusaastaks. Üksikuid muudatusi tehti metskondade raiekogustes sõltuvalt metskonna kandejõust, koha peal leiduvast inimtööjõust ja puidu transporditingimustest.

Üldreeglina tuleb ka 1944. metsamajandusaasta (1. X 1943 — 30. IX 1944) raiekohad valida metsaosades, kus väljaveottingimused on võimalikult soodsad, s. t. kaugused hobuvedude jaoks lühikesed; seega peavad ka tänavu valitud raiekohad asetsema raudteejaamade, parvetusjõgede, muude veeteede ja autotranspordikõlvuliste maanteede läheduses. Toodud nõue on tingitud olemasoleva hobutööjõu võimalikult otstarbekohase rakendamise vajadusest. Kui juba raiekohtade valikul 1943. metsamajandusaastaks juhiti sellele vajadusele kõigi asjaosaliste tõsist tähelepanu, siis on nõue tänavu veelgi kategoorilisem.

Lõppkasutuse raiekohtade valikul ei saa ega tulegi igal juhul kinni pidada metsamajapidamise kavaga määratud raiekohtadest. Metsaülemate ja metsainspektorite koostööl valitakse raiumiseks metsaosi ka väljastpoolt „punast joont“, kuid peetakse sealjuures ühtlasi rangelt kinni põhimõttest, et valitavate metsaosade raiumine oleks võimalik naaberpuistuid tuuleohustamata ja et oleks kindlustatud lankide taasmetsamine. Väljastpoolt „punast joont“ valitud raiekohad esitatakse kinnitamiseks Metsamajanduse Osakonnale.

Eespool ütlesin, et raiumisele tulevad igas metskonnas teatud korrektiividega samad kogused nagu need olid määratud sortimentide kaupa käesolevaks metsamajandusaastaks. Seoses sellega vajab märkimist, et määratud sortimentide kogustest täideti möödunud hooajal üldiselt nõrgalt just sõjamajanduslikult eriti suurt tähtsust omavad virntarbepeu kogused, s. o. toepuud, sul-

faat- ja sulfiitpuud. Need sortimentid ühes lehtpuupakkude, liipripakkude ja generaatoripuudega vajavad eesoleva hooaja tööde kavandamisel ja läbiviimisel erilist rõhutamist. Eesoleval metsamajandusaastal ei ole enam talutav, et määratud kogused, eriti nende sortimentide alal, täidetak üheski metskonnas puudu jääga.

Peatudes erilist rõhutamist vajavate sortimentide juures, näeme, et sõjamajandus nõuab praegu metsamajanduselt peamiselt puidu kvaliteedilt halvemaid ja üldiselt ka dimensioonidelt nõrgemaid sortimente. Sellest järeldame raiekohtade kavandamisel: parema boniteedilised ja parema headusega okasväärtpuistud tuleb sõja ajal võimalikult säästa, raiumisele aga võtta sellised madalama boniteediga ja halvema kvaliteediga puistud, kust saame maksimaalsel hulgal esmajärjekorras nõutavaid sortimente. Lõppraiekohtade valikul peetakse sealjuures muidugi silmas asjaolu, et saaks ka kõiki teisi sortimente (saepalgid, postid, küttepuud jne.) jaotuskavaga määratud kogustes.

Kavandades lõppkasutuse osas ennekõike raiumiseks surnud puid, ürasekitest, tulest ja sõjategevuse läbi kahjustatud ja ürasekitlikke puistuosi, millede raiumist nõuavad metsatervishoidlikud kaalutlused, võtnud eeloleva metsamajandusaasta lõppraiekohtade nimestikku määratud sortimentide koguste täitmiseks vajalisel määral ka teisi puistuid, püüame ülima võimaluse ulatuses läbi viia lõppraieid madalaboniteedilistes männikutes. Samuti võtame kavva niipalju kui vähegi läbiviidav raieid raba-männikutes. Viimatinimetatud aladel saame täita suurel määral oma toe- ja osalt sulfaat- ning küttepuude raiekoguse.

Eriti suurt rõhku paneme eesoleval hooajal metsa hooldamisraiatele ja vanemate puistute läbiraiumistele. Teatavasti on meil õige paljudes metskondades

hooldamisraiate alal võrdlemisi vähe tehtud. Hooldamisraietega saame täita suure osa metskonnale määratud toepuude, sulfiit-, sulfaat- ja küttepuid kogustest. Vanemate männipuistute läbiraiumise teel saame sageli samuti märkimisväärseid koguseid virntarbematerjale, aga ka liipripakke ja küttepuid, sest paljudes keskealistes ja vanemates, võrdlemisi suure täiussega männikutest leidub rohkesti jändrikke ja tõrvasladvaga (koorepõletikust nakatud) puid; samuti leidub kohati männikutest, kus pinnas on kuusele ebasoodus, rohkesti mädasüdamega, sammaldunud ja kidura kasvuga kuuski, millest saab esmaajoones just sõjamajanduslikult tähtsaid sortimente, ilma et puistu täius nende puude väljaraiumisega muutuks lubamatult hõredaks. Väga paljudes kohtades on vanemate hõredate männimetsade alla tekkinud ilusaid elujõulisi uuendusi; anname neile uuenduste valgust ja eluruumi, raiudes neist sõjaaastail ennekõike välja jändrikud vanapuud, mis ei anna kvaliteetkaupa, ja samuti tõrvasladvaga puud.

Juhtides võimaluste ulatuses eesoleva metsamajandusaasta kasustusi hooldamist vajavatesse ja läbiraiumist võimaldavatesse metsaosadesse, saavutame määratud sortimentide koguste täitmise kõrval ühtlasi veel teise paremuse, mida ei tule sõjalukorrrast tingitud tööjõuvähesuse tõttu

alahinnata: eesolevaks kevadeks tekib vähem lageraiealasi, teiste sõnadega — kevadel tuleb teha vähem kultuurtõid.

Hooldamisraietele ja vanapuistute läbiraiumistele pühendame erilist tähelepanu ennekõike rahvarikkamates metsaosades.

Metsade Keskvalitsus andis hooldamisraiate läbiviimiseks järgmised juhised: 1) põimendatavad jalal toored puud peavad olema suvel aegsasti ette märgitud, 2) mingil juhul ei tohi liialdada eriti kaskede ja haabade ühekülgsel väljaraiumisega põimendatavatel aladel ja 3) põimendusraieid teostatagu võimalikult sügisel palja maaga. Puude suvist ettemärkimist peavad metsaülemad korraldama kohe ja kontrollima nende tööde otstarbekohast teostamist.

Sõjavägi ja sõjamajandus vajab ennekõike eespooltähendatud tarbematerejale. Raiatud puude ülestõötamisel tuleb seepärast kõigil metsaametnikel piinliku hoolega jälgida, et tarbepuitu sisaldavad tüveosad mingil tingimusel ei töötataks üles küttepuiduks.

Sõjaväe ja sõjamajandusliku tähtsusega tööstuste varustamine puuduga on praegusel ajal metsamajanduse ülim ülesanne. Teades seda, viime aegsasti läbi kõik vajalikud eeltööd eesolevaks metsamajandusaastaks määratud puudukoguse ülestõötamiseks võimalikult transpordisoodsates metsaosades.

Uued mootorsaad tööle

V. Matisen,
MKV metsainspektor.

Käesoleval kevadel omandas Metsade Keskvalitsus 5 uut mootorsaagi, firma „Stihl“ Stuttgart-Bad Cannstatt, hinnaga Rmk. 1240.— tk. Need uued mootorsaad on tehniliselt viimistletuimad kõigist seni Eestis metsatöödel kasutatuid. Erilise paremusena väärib mainimist tsentrifugaal põhimõttel töötav sidur, mis lülitab saeketi käiku automaatselt mootori tuuride tõustes teatava kõrguseni ja lülitab ka saeketi automaatselt välja kui mootori tuurid langevad. Seega on välditud tülikas mootori „väljasuremine“ saeketi kinnijäämisel, nagu see esineb senistel tüüpidel, kus sidur on käsitsetav erikangiga. See tehniline

täiendus säästab suuresti aega ja ka masinat ennast; ka on masina käsitsemine lihtsam, kuid nõuab rohkem hoolt ja vilumust.

Olulisemate tehniliste andmetena nimetatud mootorsae tüübil oleks märkida: lõiketeraks on kett (jalgratta keti põhimõttel), mis liigub juhtliistul. Vaba lõikeulatuse sael on 80 sm, seega saetava puu maksimaal läbimõõt võib olla 75 sm; juhtliist on hõlpsasti seatav, ka mootori käigus olles, horisontaalsena, püstloodis ja ka 60° ja 30° nurga all; see võimaldab mootorsaagi tarvitada nii lühendamisel kui ka langetamisel ühes „hamba“ ette saagimisega. Saete laius on 1 sm. Mootor on kahetaktiline,

ühe silindriga, mille maht on 226 sm³ (seega umbes 6 hobujõudu); käivitatakse tõmbenõoriga hoorattalt. Mootori käsitsemine töötamisel on väga lihtne, kuna on vaja reguleerida vaid ühte gaasikangi vastavalt saeketi takistusele lõikamisel. Õlitamine toimub automaatselt nii mootoril kui saaketil. Mootorsae kaal töötamisel ühes bensiiniga on umbes 45 kg, seega kandmisel kahele mehele mitte väsitav. Terava saeketi puhul jääb lõikepind täiesti sile ja laitmatu.

Töötamisel vajab mootorsaag 4 meest: mootorsaejuhti, selle abi (hoiab juhtlatti

töötamine, koorimine ja ladumine, küttepude lõhkumine ning ladumine jm.

Mootorsae tööjõudlus, eriti selle võrdlus töötamisel kahemehe-saega, bensiini ja määrdeõlide tarvitus jm., on praegu Metsatehnikumis uurimisel ja katsetamisel. Need andmed selguvad saabuva raiehooja alguseks.

Töö edukuse kui ka uute mootorsaagide kasutuskõlblikkuse säilitamise huvides korraldas Metsade Keskvalitsus 2 kursust mootorsaagide juhtidele: Metsatehnikumis 12.—15. märtsini (kestusega 4 päeva) ja Sonda metskonnas 26.—28. märtsini k. a.

Foto: A. Raukas

Mootorsaag langetamas.

otsa) ja 2 töölist, kes langetamisel suunavad puud (tehes ka juhuslikud kirvetööd) ja lühendamisel toetavad ja annavad ette tüvesid. Töolistest peab mootorsaejuht olema ka täiesti vilunud mootori alal.

Mootorsaagi on otstarbekohane kasutada eriti jämedamate tüvede (üle 15 sm) langetamisel ja lühendamisel, kus see asendab kahemehe-sae töö. Mootorsae kogu tööühikute suurus (8—12 meest) kujuneb sõltuvaks puistu iseloomust, s. o. lisatöödest, nagu alusmetsa kõrvaldamine, okste laasimine ja koristamine, virnmaterjalide üles-

(3 päeva). Kursuste teoreetiline osa ühes mootorsae hooldamise võtete ning materiaalse osa üksikasjalise tundmaõppimisega kestis 2 päeva; ülejäänud aeg pühendati mootorsaagide tegelikule käsitsemisele raiekohal ja praktiliste juhendite andmisele.

Metsatehnikumis korraldatud kursustel, mida nende ridade kirjutajal oli võimalus kaasa teha, õppekava mehaanilist osa nii klassis kui ka metsas käsitas STP peainsener H. Truuvet põhjalikult ja rakenduslikult. Raie tööde tegelikku läbiviimist orga-

niseeris MKV instruktor A. Treffner. Osavõtjaid oli:

Metsatehnikumist: direktor ja õppejõud	5
õpilasi	52
Tihemetsa metstkonnast: metsaülem, metsnik, praaker ja 2 alatist m/t.	5
Taali metstkonnast: metsaülem, praaker ja 2 alatist m/t.	4
Kariste metstkonnast: praaker ja 2 alatist m/t.	3
Pärnu metstkonnast: metsaülem	1
Laiksaare metstkonnast: praaker ..	1
Karula metstkonnast: praaker	1

Kokku 72

Välistöodel töötati 3 grupis, iga mootorsae peal 19 meest. Kuna kursustest osavõtnud metsateenijad ja ka alatised metsatöölised olid peagu eranditult varem juba vilunud mootorite käsitlemisel, samuti leidis arvukalt lublisid motoriste ka õpilaste

läbistas saag 30—32 sm jämeduse tüve 15 sekundiga. Neid arvulisi andmeid ei saa aga võtta lõplikena, sest mootorsae juhtidel puudus veel vajalik vilumus, pealegi vaheldusid need alatistelt harjutamise mõttes, mootorid ise olid veel sisse töötamata ja töögrupid olid liiga suured. Vabrik ise reklaamib, et mootorsaag peab tegema 10 saagija töö; selle väite tõepärasus Eesti oludes selgub peatselt.

Kursused Sondas toimusid instruktorite B. Rööpsoni ja A. Treffneri juhtimisel. Osavõtjaid oli:

Sonda metstkonnast: praaker, kümnik ja 1 alatine m/t.	3
Püssi metstkonnast: praaker, metsavaht ja 1 alatine m/t.	3
Tudu metstkonnast: metsnik ja 2 alatist m/t.	3

Kokku 9

Foto: A. Raukas

Mootorsaag lühendamis.

seas, siis kujunes kursus õppetulemustelt täiesti edukaks. Välistöodel teostati ka mõningaid mõõtmisi ja tähelepanekuid. Nii osutus pro ülestöötatud tm bensiinikulu keskmiselt 0,17 l ja määrdeõlil — 0,01 l. Seejuures sai kõik saetöö tehtud mootorsaeaga, kuigi virnmaterjal moodustas kogu ülestöötatud massist 51%. Lühendamisel

Praegu on ülalkirjeldatud uued mootorsaed tööl Tihemetsa, Kariste, Püssi ja Tudu metstkondades ning Metsatehnikumis.

Pole kahtlust, et sobivais töötingimustes ja oskuslikes kätes mootorsaaigide töölerakendamine riigimetsades pehmenab tunduvalt raskusi, mis on tingitud raietöölise puudusest.

Puidu struktuuri tähtsusest puidumassi ja tselluloosi tootmisel

A. Pals,

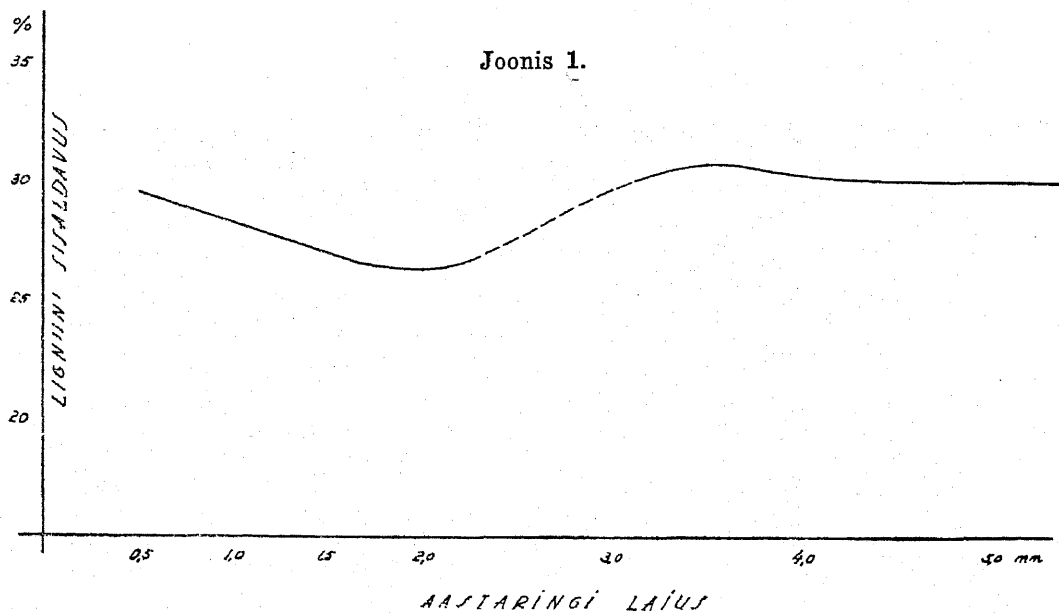
Kehra Tselluloosi Tehase puiduosakonna juhataja.

Paljudest tööstusaladest, mis tegelevad puidu vääristamisega, on tähtsamaid puidu töötlemine puidumassiks ja sulfiit- ning sulfaattselluloosiks. Sellest lähtudes on ka õigustatud see suur tähelepanu juhtimine puidule, mida evivad erimaades tähendatud tööstusalad puit-tooraine seisukohalt. Rohkete uurimuste, katsetuste ja tähelepanekute tulemustena on selgitatud mitmeid puidustruktuuri omadusi mõjutavaid tegureid, mis puidu kasvukohast, aastaringi laiusest, erikaalust, okslikkusest jne. olenevalt mõjutavad oluliselt töödeldud puumassi ja tselluloosi kvaliteeti ja kvantiteeti.

Nagu teada, ja suurema osa puiduliikide juures nende ristlõike pinnalt palja silmaga nähtav, koosneb puit aastaringidest,

duks, mis annab tüvele tarvilise tugevuse. Seega on sügispuidu ülesanne ja omadused erinevad kevadpuidust, samuti nagu ta kasvu kiirus on erinev ja puitaine rohkus esimesest suurem. Sügispuidu suhtelisest rohkusest aastaringis oleneb puidu erikaal, milletõttu kitsa aastaringidega puidu erikaal on laiu aastaringe omavast puidu erikaalust suurem. See omadus kuuse ladva ja tüve osas on suhteliselt muutumatu, kuna männil võib muutuvus ulatuda 25%-ni. Samuti männi erikaal ei olene aastaringi suhtelisest laiusest, vaid ta on kõrgem umbes 2 mm laiuste aastaringide juures, nagu näitavad vastavate katsete tulemused, mis erikaalu suuruse määramisel peavad oluliseks teguriks aastaringi laiust.

Joonis 1.

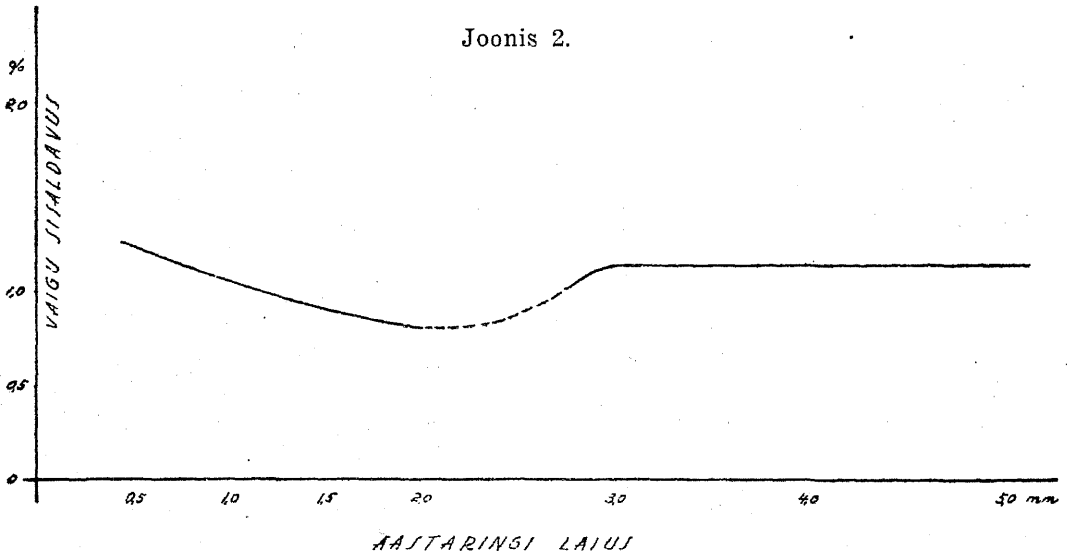
mis tekivad aastaegade vaheldusest oleneva puidukambiumi tegevuse perioodsuse tagajärjel. Samal ajal on eraldatav ja teada, et aastaringid sisaldavad kahesuguseid erineva struktuuriga trahheiide, puidurakke, viimaseid eraldatakse tekkeaja järele kevadpuiduks, mille kaudu teostub peamiselt toitainete juurdevool, ja sügispui-

Tööstuslikus ulatuses sooritatud vaatlustel on dipl.-ins. A. O. Burgmann tähele pannud, et umbes 2 mm laiuste aastaringidega puidust, mille ruumimeeter õhukivana kaalus 372 kg, saadi puidumassi 326 kg, kuid laiemate aastaringidega — kiiremakasvulisest — puidust 302 kg ruumimeetri kaalu juures saadi puidumassi

ainult 276 kg. Seega aeglasema kasvuga puidust saadi 17,8% puidumassi rohkem.

Tuleb aga siiski tähendada, et seda küsimust ei saa lugeda nii lahendatuks, et 2 mm laiuste aastaringidega kuusepuidu erikaal

tähelepanndavad erinevused juba Põhja- ja Lõuna-Soomes kasvavate kuuskede vahel ja igal juhul tuleb arvestada kohapealseid tegureid. Siit on järeldusena ka arusaadav, miks hinnatakse Saksamaal Soome kuuske

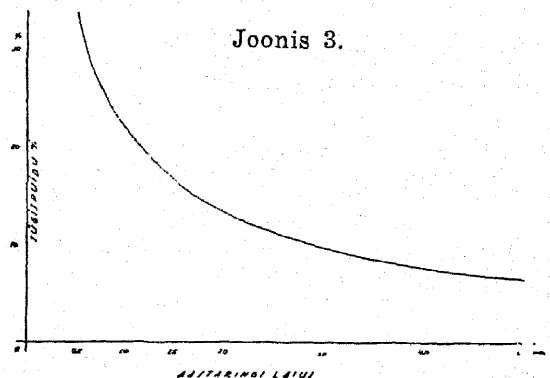
oleks niivõrd kõrge, et see põhjustaks suurema puidumassi väljatuleku %, vaid selle aastaringide laiuse juures puit sisaldab kõige rohkem kiudainet, s. o. puidumassi ja tselluloosi toorainet. Tähelepanu on pööratud seejuures ka teistele olulistele puidu koostise komponentidele ja katseliselt on tõestatud, et kuusepuidu ligniini ja vaigu sisaldus on suuresti muutuv üle ja alla 2 mm laiade aastaringide juures. Eriti on seda uurinud Th. Wegelius, kelle katsete tulemused on toodud joonistel nr. 1 ja 2, kus on ka eeltähendatut märgata põhjapoolse päritoluga kuusepuidus.

Joonisel nr. 3 toodud kõverjoon näitab Soome kuusepuidu sügispuidu % kiiret langust aastaringi laienemisega. Nähtub, et langus kuni umbes 2 mm on eriti järsk ja muutub aeglasemaks pärast 2 mm piiri ületamist.

Dr. R. Sieberi poolt väidetakse, et eri kasvukohtadest, eri riikidest pärinevaid puite ei saa võrrelda aastaringi laiuse alusel nende koostises, kuna vastavalt kasvukohale ja kasvuajale esinevad erinevused aastaringi laiuses ja erikaalus. Nii on omavahel palju erinevad Saksamaa, Soome ja N. Liidu kuusepuit. Sellest seisukohast on

meie omast paremaks. Põhja-Soome kuused on aeglase kasvuga ja vastavalt kitsaste aastaringidega. A. B. Helanderi uurimustel sääraste puude vesirakkude pikkus on suurem ja sügispuidu % vähenemisel väheneb ka nende rakkude pikkus. Millisel määral need rakud mõjutavad tselluloosi omadusi, pole seni veel lõplikult selgitatud.

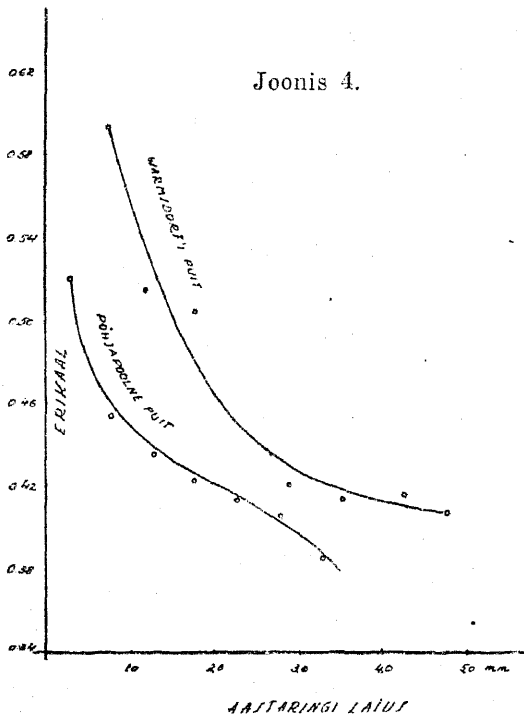
Tselluloosi omadusi, olenevalt puu kasvukohast ja struktuurist, on uurinud R. Trendelenburg, kes leidis, et aastaringi laienemisega väheneb puidu erikaal, nii nagu nähtub jooniselt nr. 4, kus on võrreldud põhjapoolset kuuske Wermsdorfi kuusega,

mille aastaring on põhjapoolsest laiem. Tehniliste omaduste poolest pole ka saksa kuusk suuteline võistlema põhjapoolsete

kuusepuiduga on saadud häid tagajärgi puidumassi ja tselluloosi valmistamisel. See puit on suhteliselt tihedakasvuline, ja sisaldades palju sügispuitu, puuduvad arvurikkad oksad, mis eriti vähendavad puidu kvaliteeti. Sellest seisukohast lähtudes Neergaard rõhutab metsakasvatuses rohke tähelepanu pöörmise tarvidust mitte üksi puistu tagavara juurdekasvule, vaid ka üksikutele puudele ja peab kaalumisevääreks, kas tagasihoidlik põimendus pole lõpuks eelistatavam tugevast põimendusest, mis on eriti tähtis ka puude okslikkuse küsimuse lahendamisel.

Puidu okslikkus on küsimus, millest oleneb suuremal määral nii puidumassi kui ka tselluloosi kvaliteet. Võimalik on kasutada okslikku puitu enamikus küll sulfaattselluloosi valmistamiseks, kuid kui soovitakse saada paremaid kvaliteete, eriti puidumassi ja sulfiittselluloosi valmistamisel, tuleb oksad igal juhul võimalikkuse piires nende väljaraiumise teel kõrvaldada. Oksad muudavad puidu struktuuri oma ümbruskonnas. Okste eneste struktuuriline ehitus on puidu omast erinev lühema kiu pikkuse ja suure vaigusisalduse tõttu. Okste tselluloos ja vaikained jäävad märgatavalt tselluloosi püsima ja alandavad kvaliteeti. Tehniliselt peetakse paberitööstuses tselluloosi ja puidumassi seda väiksemaväärtuslikuks,

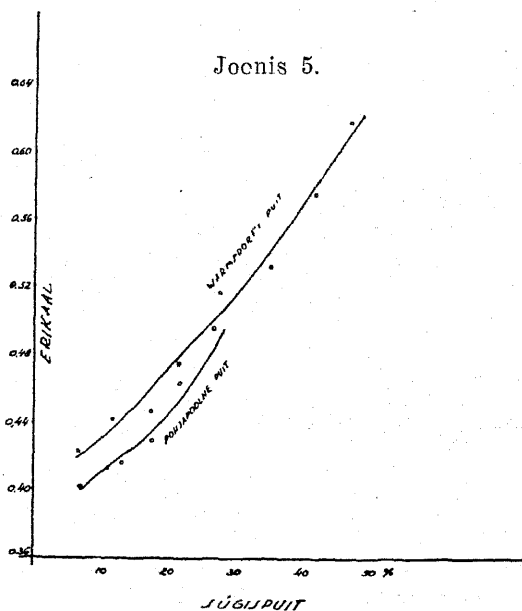

kuuskedega nii puidumassi kui ka tselluloosi töötlemisel.

Nagu tähendatud, on oluline kevad- ja sügispuidu vahekorrd ja hulk puidus, kuna nende rakkude-kiudaine on suuresti erinev. Sellest olenevalt määrab ka sügispuidu kogus antud paberipuidu omadused.

Joonises nr. 5 toodud kõverjoonest nähtub R. Trendelenburgi järele, et sügispuidu hulk on varieeruv 6—50%. Tema uurimustel on kevadpuidu rakkude-trahheiidide seina paksus kuusel 0,002 ja männil 0,003 mm, kuid sügispuidul on need arvud vastavalt ca kaks korda suuremad, s. o. 0,006—0,007 mm. Th. Wegeliuse uurimused kinnitavad ka Soomes aeglase ja kiire kasvuga kuuskede juures kevad- ja sügispuidu hulga kõikumist 6—40%. Kevad- ja sügispuit, olenedes nende tihedusest, annavad erinevaid tulemusi tselluloosi valmistamisel, kusjuures tihedam sügispuit nii kvantiteedilt kui ka kvaliteedilt annab paremaid tulemusi.

Saksamaal sooritatud katsetel Euroopa põhjapoolsete metsade (N. Vene jne.)

mida rohkem nad oksainet sisaldavad. Oksarikka puidu kasutamisel tekib lisaks eespoolsele ka rohkesti madalamaväärtuslikku, teisejärgu tselluloosi — oksatselluloosi. Kõigele muule lisaks suurendab see tootmiskulusid toodetava priima kyaliteetselluloosi hulga vähenemise tõttu, kuna suure okslikkusega puit vähendab tselluloosi väljatulekut 6—8% võrra. Juhul, kui aga valmistatakse eritingimustele vastavat sulfaattselluloosi, näiteks priima kaabeltselluloosi, peab kasutatav puitaine olema samasugune nagu kasutatakse seda tavalise sulfiittselluloosi valmistamiseks. kus nõutakse 100-% puhtaksoorimist ja võimalikult oksteta puitu.

Eino Suutarineni ja Martti Sankala poolt teostatud sulfaattselluloosi katselistel keetmistel Põhja- ja Lõuna-Soome männipuidust ja seda oksarikkast puidust valmistatud tselluloosiga võrreldes on saadud alltoodud tulemusi:

Päritolu	Tselluloosi		Lig- niini %	Tuha %
	%	kõva- dus		
Lõuna-Soome männipuit (Saima)	48,6	10,83	5,66	0,64
Põhja-Soome männipuit (O/Y Keimi)	46,6	9,80	5,01	0,68
Okslik puit (keskmiselt)	38,2	12,0	6,16	0,85

Nendest andmetest nähtub, et oksarikas puit omab märgatavalt väiksema tselluloosi sisalduse ja eeldab, et metsakasvataja juhiks oma töö suunas, mis vähendaks tselluloosipuidus okslikkust.

Oluline on tselluloosipuidu säilitamine ladudes nii, et seismisel ei tekiks puidu struktuuris muutusi. Peamisiks kahjusta-

jaiks on seal sündsate välistegurite kaasabil loodud elutingimused arenevad mitmed puiduhaigused, peamiselt seente rühmast. Harilikum neist on sinistumine, mis kuusepuidul esineb vähem, kuid männil augustikuust alates on eriti palju esinemas. Õnneks aga sinistunud puit on sulfaattselluloosi valmistamiseks kõigiti kõlblik, kuna sinistunud kuusepuitu ei saa sulfiittselluloosi tööstus küllalt vastuvõetavaks pidada. Tähelepanelik tuleb aga olla selliste materjalide kasutamisel, mis on valmistatud metsakuivadest, s. o. jalal kuivanud puudest. Nende tselluloosisisaldus on arusaadavalt madalam toore puu omast. Sageli esineb nende hulgas ka puitu, mis on tõukude käikudest läbi puuritud ja mida ei saa pidada ka kohaseks sulfaattselluloosi tööstusele, kuna sellist puitu puidumassi- ja sulfiittselluloositööstus üldse ei kasuta. Näitena kahjureist on *Toreda navalis* sellisest puudust hävitanud kuni 80% tselluloosi ja 15—56% hemitselluloosi sisaldusest ja on loomulik, et kvaliteetselluloosi tootmiseks puuduvad sel juhul vastavad eeldused. Kogu tähelepanu tuleb aga juhtida sellele, et sellise puiduga koos ei toodaks seenhaigusi tehastesse, mis kanduvad edasi valmissaadustele.

Puidumassi valmistamisel, kus t° ei tõuse üle 60—70°C, võivad seenhaigused kanduda valmissaadustele või samuti märkele tselluloosile ja hävitada mõlemal juhul tselluloosi, muutes teda pulbritaoliseks massiks. Selliseid seente liike on leitud üle 50 ja kardetavamad, hädaohtlikumad neist on *Paxillus panudoides*, *Trametes serialis* jne.

Kokkuvõttes ilmneb, et puidustruktuuril on oluline tähtsus puidumassi ja tselluloosi tootmisel ja tänapäeval sooritatakse üha edasi uurimisi, mis sel alal pole kaugeltki veel lõplikele tulemustele jõudnud.

Laoplatsidest parvetamise lähtekohtades ja neil toimuvaist töist

Mag. rer. for. P. Kadaja,
Kambja abimetsaülem.

(Järg)

Neil juhtumel, kus materjalid loobitakse vette, paigutatakse virnu paralleelselt parvetusteele ja veele võimalikult lähedale. Virnade pikkus ei evi erilist tähtsust; teatava kaalu see võiks evida ainult siis, kui neid tuleb jagada väiksemate töövõtjate vahel. Hoopis tähtsam on siin kõrvutiasuvate virnade arv. Kõige parem oleks, kui virnu oleks ainult üks. Aga on olnud ka kuni 3 paberipuidu- ja kuni 6 küttepuidu- virna kõrvuti. Loomulikult siis viimaste virnade vettepaigutamine on aegaviitvam ning töötajatele füüsiliselt raskem. Töö, mida võinuks sobiva laoplatsi või töökorralduse juures teha veo ajal märgatava lisakuluta, tuleb nüüd inimeste jõul (kandmise, loopimise, kärutamise ja muul teel) teha. Samal põhjusel kõrvutiasuvad riidad on laotud tihedalt üksteise kõrvale, ilma vahedeta.

Kärutamise korral pole riitade asetusel parvetustee suhtes olulist tähtsust. Kärutamise keskmise kauguse piiriks võiks pida 50—100 m, arvestades, et kärutamine pealelaadimise kõrval võtab vähema osa aega.

Et kevadine suurvesi ja jää materjalide virnu ei lõhuks ega kaasa viiks, selleks kinnitatakse neid traadiga, vitstega, pealetõmmatud palkidega või asetatakse latte, resp. palke nii, et kevadine jää üle virna libiseks.

Milliseid puudu si on metsamaterjalide laoplatsidele paigutamisel senini sage-daimini esinenud? Võiks eelkõige nimetada materjalide plaanitud paigutust ja liiga pikki palgivirnu. Mõnel juhtumil pole arvestatud ka kohal kasutatavat vettepaigutamise viisi. Nii on näiteks Kärevere—Laeva kanali paberipuidu riidad olnud asetatud ristil kanalile, arvates, et paberipuitu kanalisse veeretatakse. Tegelikult see on nii toimunud ainult riida kanalipoolse otsa juures, edasi on aga paberipuitu kanalisse kantud, mis on aga kaunis ebaratsionaalne töö. Virnmaterjalid on olnud tavaliselt korralikult laotud, kuna siin kehtivad tun-

tud kindlad nõuded ja ollakse selle tööga vilunud. Soovida on jätnud mõnel juhtumil palgivirnad. Nii on leidunud kaarekujulise põhiplaaniga virnu, virnade vahe on olnud liiga väike ja mõnel korral on ühe virna palgid olnud tugevasti naabervirna palkide vahel. Halvemal juhtudel on olnud raskusi, hoolimata hinna tõstmisest, töökäte leidmisega.

Metsamaterjalide ettevalmistamine parvetamiseks.

Enne parvetushooaja algust tuleb vajaduse korral kohale muretseda parvetusvit-sad, parvetuslatid ja muud. Viimaseid püüda tuua küllaldaselt hulgal juba lumeteega, kuna vastasel korral on esinenud juhte, kus tee on lagunened ja hobusega pole juurde pääsetud ning latid on tulnud inimjõul kohale toimetada.

Metsamaterjalide eneste parvetamiseks ettevalmistamine koosneb nende koorimisest ja parvetusmärgiga varustamisest. Kooritult meil parvetatakse paberi-, sulfaat- ja tugipuitu, mõnel korral ka kuusepakke. Koorimisele tulevad neist sortimentidest koorimatult parvetustee-äärsele laoplatsile väljaveetud. Vahel siin virnmaterjale (või vähemalt hästi tooreid neist) laotakse ristlattu, et need parvetamise alustamise ajaks kuivaksid (väiksem parvetuskadu!). Parvetusmärkide kujus ja värvis on kokku lepitud parvetuskoosolekul. Parvetusmärk koosneb templist või värvilisest vöödist või neist mõlemast. Parvetusmärgiga varustamist korraldab materjali omanik, mitte parvetaja. Reegli järele need paigutatakse materjali mõlemale otsale. Loomulikult parvetusmärgiga on vaja materjale ainult seal varustada, kus ühesuguseid sortimente parvetab koos rohkem kui üks omanik ja toimub omaniku järgi sortimine.

Metsamaterjalide parvetamiseks vetteasetamine.

Metsamaterjalide sisseajamisega lahtise parvetamise puhul alustatakse ülemjooksul

asuvatelt laoplatssidelt. Seda eriti väiksemal jõgedel. Tööga alustatakse siis, kui jõgi on täielikult või osaliselt jääkattest vabanenud. Metsamaterjalide vetteasetamisega alustatakse ka peajõel ja lisajõgedel korraga või üksikult ning samal jõel kas korraga ühelt või mitmelt laoplattsilt. See oleneb veete koormamisvõimest, materjalide kogusest, mida saadakse vastavalt laoplatssidelt sisse ajada, sortimentide dimensioonidest ja muust.

Materjalide vettepaigutamise võtavad enda peale enamasti kohalikud elanikud kas tükitööna või kindla summa eest kogu partii kohta. Ajatööna sisseajamine toimub vaid siis, kui vettepaigutamise tingimused on eriti ebasoodsad (materjalid asuvad veest kaugel, virnad on väga korratult laotud või ümber kukkunud ja muud). Alalised parvetustöölised (liinitöölised) paigutavad metsamaterjale vette erandjuhtumeil.

Vettepaigutamise juures hoolitsetakse, et ei tekiks ummistust sisseloopimise kohal, kuna see halvaks tööd. Vastav töö lasub kas ainult sisseajajail või neile on abiks antud ka liinitöölisi. Eriti tähtis on see väiksema vooluga jõgedel ja pikemate sortimentide puhul, kuna viimased sisseajamisel langevad üksteisele risti ning jõgi võiks ummistuda isegi kuni põhjani.

Pikemaid sortimente paigutatakse vette veeretamise teel. See toimub aluspalkidel või aluslattidel. Okaspuu- (Pärnu jõgikonnas ka lehtpuu-) materjale veeretatakse jõkke kas üksinda või kahekesi ja see toimub kätega või kangi ehk hoovaga töötades. A/S. A. M. Lutheri kaudu on levinud Narva ja Emajõe jõgikonnades lehtpuupakkude jõkkeveeretamisel parvetushaagi (enamasti selle lühikese varrega ja lõpposas käepidemega olev eritüüp) kasutamine. Töötatakse kahekesi, seejuures liigutakse paku ees kõrval.

Lühemate metsamaterjalide vettepaigutamisel võib eraldada, nagu juba eespool nimetati, mitmesuguseid võtteid:

1) Sisseloopimisel haaratakse notist või pakust vasaku käega keskkohast või veidi rohkem omapoolt kinni ja parema käega omapoolsest otsast hoogu andes visatakse ots ees jõkke või jõe poole. Nii visates nott põrkub veel edasi, kui ta vette ei satu. Küttepuiduvirnas loobitakse halge kihtide viisi, kusjuures tööline asub ise virna peal. Sisse-

loopimine on raske ja väsitav, kuid annab suuremaid töötulemusi võrreldes teistega. On rõhuvas enamuses meeste töö. Olenevalt mehe füüsilisest jõust, puidu mahukaalust, virna kaugusest kaldalt ja kalda iseloomust, üks mees suudab päeva jooksul vette loopida küttepuitu 50—150 m³.

2) Lühikesi ja vahetult jõe kaldal asuvaid küttepuidu riitu püütakse ükski või koos kaastöolistega korraga jõkke lükata. See võimalus esineb siiski harukorral.

3) Vette kandmine toimub seal, kus riidad või nende osad asuvad viskamiseks liiga kaugel ega kasutata mõnd veoabinõu. Notte kantakse süles, õlal või puusale toetatult. Viisi valik suurel määral põhjeneb harjumusel, kuid neid vahetatakse ka töö kestvusel.

4) Hobust nottide vedamiseks kasutatakse harva ja ainult seal, kus virnad asuvad jõest kaugel. Notid laotakse riidast vankriile, sõidutatakse parvetusteeni ja visatakse vette.

5) Kärutamist on kasutatud küttepuidu vettepaigutamisel, kui riidad asuvad jõest kaugel. Viis on vähe levinud. Töö toimub siin järgmiselt: Laudade mahapanekuga saadakse kärutamiseks pidev tee virna juurest kuni jõeni, kusjuures teed tavaliselt pukkidele asetamisega pikendatakse nii kaugemale, et käru küljeli pööramisel puhalud satuksid vette. Kärud sarnanevad neile, mida tavaliselt kasutatakse lotjadele ja lotjadelt puude vedamiseks. Ühe päeva jooksul üks mees suudab umbes 50 m kaugusele ½ m pikkust küttepuitu kärutada 30 m ümber.

On materjalid vette paigutatud, siis võib alata päris-parvetamistöö.

Kokkuvõte.

Laoplatssid üldse kui ka parvetusteeäärased laoplatssid ja neil toimuvad tööd on olnud harvakäsitletavateks küsimusteks. Selleks peab aga vastavat huvi äratama ja omapoolseid seisukohti avaldama. Seda on käesolevaga kavatsatud ühe laoplatside rühma juures.

Olukorra parandamiseks pakuksid tänuväärset andmestikku tegelikkude tööjuhitud kogemused ja tähelepanekud. Sellest on aga vähe. Parvetustööde uurimise lähem töökava peaks kõiki mõjuavaldavaid tegureid käsitlema.

Kuidas valmistada endale sokuvile

J. Kiiüts,

Kuusiku metskonna metsnik.

Härra Kindralkomissari otsus annab võimaluse meie jahimeestele jahti pidada sokukudele ja kitsedele. Jahipidamisviisidest sokkudele on lubatud tarvitada ka peibutusjahti. Et sõja ajast tingituna puuduvad võimalused endale hõlpsasti soetada vastavaid peibutusabinõusid, tuleb jahimehel neid ise valmistada. Arvestades, et suuremal osal noorematel jahimeestel puuduvad teadmised ja kogemused sokuvilede valmistamiseks, tahan anda selleks mõningaid juhtnõure.

Kirjeldan allpool kaht tüüpi — algul lihtsama ja pärast keerulisema sokuvile valmistamisviisi, kusjuures teine valmistamisviis nõuab rohkem huvi meisterdamise ja „nokitsemise“ vastu.

Lihtsama vile valmistamiseks valime umbes sõrmejameda kõva, kuiva puupulgakese, pikkusega ca 5 sm. Seks kõlbavad: tamm, saar, vaher, jalakas, sirel, kadakas jne. Puurime sellesse pikuti 3—4 mm jämeduse augu, kuid nii, et auk läbi pulga ei ulatuks, vaid jääks umbes 5—6 mm ühest otsast terveks. Nüüd lõikame pulga peenemaks, nii et seinad jäävad kuni 2 mm pakuseks. Ühele küljele lõikame laba nii tugevasti, et umbes $\frac{1}{3}$ august on ära lõigatud. Nii saame väikese mollitaolise asjakese, millel üks ots on kinni (jäi läbi puurimata) teine lahti. Kinnise otsa teeme ovaalselt alt ja külgedelt teravamaks. Mollikese pealmise külje teeme aga liivapaberi või viili abil hästi sirgeks ja siledaks. Nüüd lühendame ta tarviliku pikkuseni, s. o. 3—3,5 sm. Asja lihtsustamiseks nimetame seda mollikest aluseks, mida tarvitatakse edaspidises kirjelduses. Kui pole käepärast vastavat puuri, võib augu teha ka noaga, kuid puuriga tehes saab see parem. Edasi otsime hästi õhukest plekki ja valmistame sellest keele, mis alusest on veidi lühem ja õige pisut kitsam. Pleki asemel võib kasutada ka nn. „vispeini“, kuid seda tuleb õhemaks

lõigata ja viilida. Nüüd asetame keele alusele ja seome ta tugeva niidiga lahtise aluse otsa juurest umbes $\frac{1}{2}$ sm laiselt tugevasti kinni. Edasi valmistame aluse jämedusele ja kujule vastava plekist võrukese ning lükkame selle peale, nii et võru otsad suruvad keelele (Vaata joon. 1). Seda võru ette- või tahapoole lükates annab vile vastavalt kõrgema või madalama tooni. Seega ongi meil vile valmis. Et sellega häälitseta, tuleb see asetada suhu (kinnine

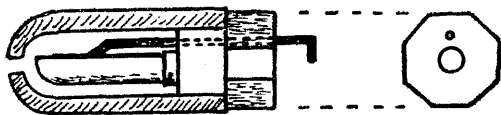
Joonis 1.

pool suus) kuni sidumise kohani, millest huultega kinni hoida ja puhuda. Puhumist on soovitatav toimetada n. ö. põsetuulega. Nüüd võib juhtuda, et häält üldse ei tule. Selle põhjuseks võib olla viga, esiteks: keel ei kata hästi aluse ääri — nende vahel on selgesti nähtav vahe; teiseks, keel katab liiga tihedalt aluse ääri. Esimesel juhul tuleb keelt sirgemaks painutada, teisel juhul aga veidi kõveramaks, et õhk läbi pääseks. Keele paigutamine tuleb üldiselt läbi viia hoolikalt, sest vastasel korral ei saa puhast tooni, vaid kõrvalhäälena tekib mingi väike plärin jne. Sel juhul on kas keel või aluse ääred kaardus, või ei ole võru otste surve keelele ühtlane. Kui soovitakse saada nõrgemat häält, sokk on juba lähedal, on soovitatav puhumise asemel õhku sisse tõmmata, sel juhul tuleb aga vile vastupidiselt suhu asetada.

Sääraselt valmistatud vile annab üsna loomutruu hääle, kuid on võrdlemisi tujukas järgmisil põhjusil: soe hingeõhk vilele sattudes kondenseerub ja tekib vesi, mille tõttu puust alus paisub, sülg või mõni puruke satub sisse ja vile lakkab töötamast

harilikult kõige „magusamal“ ajal. See pärast on soovitatav aluseks tarvitada: luud, sarve, eboniiti, tina jne., mis ei paisu niiskuse mõjul. Keeleks on otstarbekohane kasutada vask- või pronksplekki, et ei tekiks roostet.

Täielikuma vile valmistamiseks valime tingimata mõne muu materjali kui puu. Endale olen neid valmistanud luust. Seks on vaja 1,2—1,3 sm jämedust ja 3,5 sm pikkust luutükikest. Samuti kui eelmisel, puurime ka sellesse augu läbimõõduga 3 mm, nii et põhjast 4—5 mm puurimata jääb. Kahe sm ulatuses arvates kinnisest otsast viilime puuri ava $\frac{1}{3}$ ulatuses välja ja teeme selle järgi aluse parajaks. Edasi 7 mm ulatuses jätame umbes 9 mm jämeduseks ja püüame viilida ta hästi ümmar-

Joonis 2.

guseks. Ülejäänud 8 mm viilime soovi korral kas ka ümmarguseks, 6- või 8-kandiliseks või koguni sakiliseks. Viimased moodused on paremad. Viimane osa peab olema veidi jämedam kui eelmine, mille ümmarguseks tegime. Edasi puurime eelmise augu kõrvale paralleelselt 1-mm augu, mis ulatub mõlemast viimati valmistatud osast läbi. Auk tuleb aga puurida sama külje peale, kust me esiteks puuritud augu välja viilisime, s. o. aluse pealmise poole peale. Sellest august pistame paraja jämedusega traadi läbi, millel üks otstest on löödud laiaks ja viilitud sirgeks. Samal traadil painutame laia otsa nurga all kõveraks, nii et see suruks paraja tugevusega varem alusele valmis asetatud keelele. Viimase kinnitame aluse külge väikese võruga, võib aga ka siduda. Keele peale jääb väike ava, mille suleme kas vaha- või korgitükikesega, et vältida õhukadu puhumisel. Traadi otstarve on häält reguleerida. Traadi väljalatava teise otsa võime ka painutada allapoole konksu, et oleks hõlpsam käsitseda. Edasi valmistame veel puust kesta, kuhu me seni meisterdatud asjakese sisse paigutame. Seks võtame umbes sama pika (3,5 sm) pulgakese, puurime sellele augu

sisse, kuid mitte läbi, vaid jätame 2—3 mm terveks, millest puurime läbi peene augu (2—3 mm). Jämedama augu jämeduseks on ca 9 mm, s. o. sama jäme kui alusele järgnev ümmargune osa 7 mm ulatuses. Nüüd lõikame ta parajaks, seinte paksus umbes 2 mm ja pikkus veidi rohkem kui aluse ja sellele järgneva ümmara osa pikkus. Nüüd asetame enne valmistatud asjakese sellesse kesta ja vile ongi valmis (vt. joon. 2), jääb vaid häälestada. Et seda aga teha, eriti tooni kõrguse kättesaamisel, seks tuleb küll kasutada kogenud küti abi või õieti häälestatud olemasolevat vilet, sest kirjeldada seda ei saa.

Edasi soovitaksin valmistada veel ühe vile. Selle valmistamine toimub samuti kui esimesena kirjeldatud, kuid ainult selle vahega, et augu teeme 5 mm jämeduse ja ka pikema — umbes 5 sm. Siin tooni reguleerijaks kasutame keelelaiust plekiriba, mis kinnitatakse koos keelega sidumise abil niidiga. Keele kohale teeme peale asetatud plekiribale murde, mis selletõttu muutub keelele survet avaldavaks vedruks. Teise otsa jätame veidi pikemaks, et see sideniidi alt välja ulatuks, millest seda hea on edasitagasi liigutada (vt. joon. 3). Selle vilega saame teha väga hästi kitse hädakisa, kui sellesse puhume algul järsku tugevasti (samal ajal hoiame huultega keelt kinni), siis aga vähendame järsku puhumise tugevust

Joonis 3.

(samal ajal peagu vabastame keele). Nii saame kaunis loomutruu „pii-äää“ või „pii-ääk“ hääletsuse.

Ise olen tarvitanud soku peibutamisel mõlemat tüüpi vilesid. Pean ütleva, et olen saavutanud omavalmistatud viledega päris häid tulemusi, võrreldes vastavate vabrikusaadustega. Pean aga veel asjast huvituid manitsema kannatusele, sest keegi pole sündinud meister ja vahel ebaõnnestub ka isegi meistril.

Minu soov neile, kes lähevad omavalmistatud peibutiga metsa: „Lind metsa ja kivi kotti!“

MITMESUGUSEID TEATEID

Uus organisatsioon metsa- ja puidumajanduse alal

Ida-ala riigikomissari teadaandega 1. maist 1943. a. kutsuti ellu Riigikomissariaadi piirkonnas metsa- ja puidumajandust korraldav keskus — Metsa ja Puidu Peakondis („Hauptvereinigung Forst und Holz“), asukohaga Riias. Eesti, Läti, Leedu ja Valge-Vene kindralkomissari-piirkonnas asutatakse vastavalt piirkonnakoondised, Eestis nimetusega „Eesti kindralkomisari-piirkonna metsa- ja puidu piirkonnakoondus“ („Bezirksvereinigung Forst und Holz im Generalbezirk Estland“).

Eraomanduse taastamine Ida-alal hõlmab edaspidi ka puitu töötlevaid käitisi. Seoses sellega tekkis juba nüüd vajadus luua organisatsioon, mille ülesandeks oleks üksikute käitiste koordineeritud juhtimine, nende varustamine tooraine ja töövahenditega ning nende saaduste juhtimine sõjamajanduslike vajaduste kohaselt. Pärast reprivaatiseerimist asuvad puitu töötlevaid üksik-käitisi juhatama kas endine omanik või usaldusmees; sellega oleks ka puitu töötlevasse käitisse toodud tagasi bolševike korraldustega väljalülitatud eramajanduslik huvi ja üksikisiku initsiatiiv. Kuna aga rinde lähedus nõuab eriti Ida-alal võimalikult suurt puidusaaduste tootmist sõjaväe ja sõjamajanduse vajaduste katmiseks, siis kutsutigi ellu metsa ja puidu koondised käitiste kooskõlastatud majanduslikuks juhtimiseks, nende tegevuse suunamiseks ja puidusaaduste turu korraldamiseks.

Metsa ja puidu koondistele anti võimalikult lihtne struktuur selleks, et ei esineks vormilisi takistusi puidumajanduse senise puht-riikliku juhtimise ülekandmisel uuele organisatsioonile. Metsa ja puidu piirkonnakoondise juhatajaks on Kindralkomissari metsa- ja puidumajanduse osakonna juhataja. Selle personaaluniooniga kindlustatakse vajalik koostöö metsa- ja puidumajanduse vahel, sellega on aga võetud arvesse ka asjaolu, et puidu tootmine, s. t. metsamajandus on eelduseks ja aluseks kõigi teiste puidumajandusharude olemasolule. Piirkonnakoondise juurde moodusta-

takse nõukogu, kes koosneb juhatajast ja vähimalt kahest liikmest; ka on piirkonnakoondisel ärijuht, kes ühtlasi on koondise seaduslik esindaja.

Uue organisatsiooni ülesandeks on majandusliku korra loomine metsa- ja puidumajanduse alal üldmajanduse huvides ja töäjõudluse tõstmise mõjutamine; koondis plaanib ja korraldab metsa- ja puidusaaduste tootmist, ümbertöötamist, arvele võtmist, äraandmist, turustamist, ladustamist, jaotamist ja kasutamist ning masinate, tööriistade ja abimaterjalide rakendamist.

Koondise liikmeteks on kõik käitised ja ettevõtted, kes puitu ja metsa kõrvalsaadusi toodavad, turustavad, töötlevad, ümber töötavad, vääristavad, edasi annavad ja jaotavad; seega kuuluvad puitu töötlevate käitiste kõrval koondise liikmeskonda muide ka puitu ümbertöötavad käitised.

Koondise liikmed on seotud peakoondise ja piirkonnakoondise poolt antavate juhenditega; nad peavad andma koondisele ja tema volinikule kõik vajalikud teated ja võimaldama neile tutvumist ärraamatute, dokumentide ja käitiste seadeldistega. Koondise liikmed vastutavad oma teenistujate ja volinike eest.

Valitsemiskulude ja muude pea- ja piirkonnakoondiste ülesannete täitmiseks vajalike kulutuste katteks võib peakoondis määrata lõive, liikmemakse ja jaotusmaks. Kasu taotlemine pea- ja piirkonnakoondiste kaudu ei ole lubatud.

Alljärgnevalt tuuakse Ida-ala Riigikomissari teadaanne Metsa ja Puidu Peakoondise ja piirkonnakoondiste asutamise kohta (avaldatud ajalehes „Eesti Sõna“ — 10. juunist 1943. a. nr. 132).

Teadaanne

Ida-ala Riigikomissariaadis metsa ja puidu peakoonduse ja piirkonnakoonduste asutamise kohta.

Majanduslike ühenduste määruse (5. juunist 1942 — VOBI RKO, lk. 113*) muutmise ja täiendamise määruse (19. augustist 1942 — VOBI. RKO, lk. 137**) redaktsiooni alusel määr:

I. ULDEESKIRJAD.

§ 1. Asutamine.

Ida-ala Riigikomissariaadi piirkonna jaoks asutatakse metsa ja puidu peakoondus (järgnevas peakoonduseks nimetatud).

Eesti, Läti, Leedu ja Valge-Vene kindralkomissari-piirkonnas asutatakse metsa ja puidu piirkonnakoondused. Piirkonnakoonduste nimetused on:

„Eesti kindralkomissari-piirkonna metsa ja puidu piirkonnakoondus“,

„Läti kindralkomissari-piirkonna metsa ja puidu piirkonnakoondus“,

„Leedu kindralkomissari-piirkonna metsa ja puidu piirkonnakoondus“,

„Valge-Vene kindralkomissari-piirkonna metsa ja puidu piirkonnakoondus“.

Peakoonduse asukohaks on Riia. Piirkonnakoonduste asukohtadeks on kindralkomissaride ametiasukohad.

Peakoondus ja piirkonnakoondused on õigusvõimelised. Nad on eraõiguslikud juriidilised isikud.

§ 2. Ülesanded.

Peakoonduse ja piirkonnakoonduste ülesanneks on üldmajanduslikes huvides metsa- ja puidumajanduse alal majandusliku korra loomine ja jõudluse tõstmise mõjutamine. Eriti võivad nad plaanida ja korraldada metsa- ja puidusaaduste tootmist, ümber töötamist, arvelevõtmist, äraandmist, turustamist, ladustamist, jaotamist ja kasutamist ning masinate, tööriistade ja abimaterjalide rakendamist.

Ida-ala riigikomissar määrab teadaandega kindlaks peakoonduse ja piirkonnakoonduste poolt täidetavad ülesanded.

§ 3. Liikmeskond.

Peakoondusse kuuluvad liikmetena kõik Ida-ala Riigikomissariaadis asuvad käitised ja ettevõtted, kes puitu ja metsa kõrvalsaadusi toodavad ja turueeskirjadele vastavalt turustavad, töötlevad, ümber töötavad, vääristavad, edasi annavad ja jaotavad.

Esimeses lõikes tähendatud käitised ja ettevõtted kuuluvad ühtlasi liikmetena selle kindralkomissari-piirkonna piirkonnakoondusse, kus nad asuvad.

Liikmeksolemine lõpeb, kui peakoonduse juhataja vabastab liikme peakoondusest ja piirkonnakoondusest.

Peakoonduses ja piirkonnakoonduses liikmeks olemine ja liikmeks olemisest tingitud kohuste üle tekkivad vaidlused otsustab Ida-ala riigikomissar.

§ 4. Liikmete kohused.

Liikmed on seotud peakoonduse ja piirkonnakoonduse poolt antavate juhistega. Nad peavad andma peakoondusele, piirkonnakoondusele ja nende volinikele kõik nende ülesannete täitmiseks vajalikud teated ja lubama neile tutvumist oma äriraamatutega, muude alustega ja käitiste seadistustega.

Liikmed on vastutavad isikute eest, kes seisavad nendega teenistus- või volitusvahekorras.

§ 5. Järelevalve.

Peakoondus allub Ida-ala riigikomissari järelevalvele. Pädev kindralkomissar teostab Ida-ala riigikomissari lähemate juhtnõrde järgi halduslikku järelevalvet kindralkomissari-piirkonna piirkonnakoonduse üle.

Ida-ala riigikomissar võib peakoonduse ja piirkonnakoonduste korraldusi igal ajal muuta ja tühistada ja anda peakoondusele ning piirkonnakoondustele eeskirju vajalike korralduste kohta. Riigikomissar võib piirkonnakoonduste õigused täielikult või osaliselt üle anda kindralkomissaridele.

§ 6. Lõivud, liikmemaksud, jaotusmaksud.

Peakoondus võib valitsemiskulude ja muude peakoonduse ja piirkonnakoonduste ülesannete täitmiseks vajalike kulutuste katteks kindlaks määrata lõive, liikmemakse ja jaotusmaksu. Lõivude, jaotusmaksude ja liikmemaksude pealepanemine toimub peakoonduse maksukorralduse kohaselt.

Kasu taotlemine peakoonduse ja piirkonnakoonduste kaudu ei ole lubatud.

Peakoonduse ja piirkonnakoonduste äriaastaks on kalendriaasta. Esimene äriaasta lõpeb 31. 12. 1943.

§ 7.

Peakoonduse ja piirkonnakoonduste organid on kohustatud vaikima seadistest ja käitisevahetustest, mis neile nende õiguste teostamisel teatavaks saavad, ja hoiduma äri- ja käitissaladuste kasutamisest.

§ 8. Korraldustrahvid.

Peakoonduse juhataja ja piirkonnakoonduste juhatajad on õigustatud määrama korraldustrahve peakoonduse ja piirkonnakoonduste juhatuste ja korralduste, samuti käesolevast teadaandest tulenevate kohuste rikkumise puhul.

II Osa. PEAKOONDUSE ORGANID.

§ 9. Organid.

Peakoonduse organid on: 1. juhataja, 2. nõukogu, 3. ärijuhatus.

§ 10. Juhataja.

Metsa ja puidu peakoonduse juhataja on riigikomissari metsa- ja puidumajanduse osakonna juhataja. Tema tegevus on auametiline.

Juhataja koostab kodukorra ja annab peakoonduse ülesannete teostamiseks vajalikud juhatused.

§ 11. Nõukogu.

Peakoonduse juure moodustatakse nõukogu. Nõukogu koosneb peakoonduse juhatajast ja vähimalt 4 liikmest, kes kutsutakse ametisse Ida-ala riigikomissari poolt.

Juhatajal tuleb nõukogu ära kuulata: a) enne peaärijuhi ja ärijuhi nimetamist ja ärakutsumist; b) enne põhimõtteliste juhatusete ja määruste andmist; c) enne liikmete liikmeks olemise ja liikmest vabastamise otsustamist.

Nõukogu otsustab liikmemaksude ja lõivude pealepanemise, jaotusmaksude ja tasude kindlaksmääramise, aastaaruande kinnitamise ja juhatajale ning ärijuhatusetele kulude tasumise üle.

Liikmed tegutsevad auametiliselt. Neile tasutakse nende kulud.

§ 12. Ärijuhatas.

Ärijuhatas koosneb peaärijuhust ja vastaval korral teistest ärijuhtidest. Peaärijuhi ja ärijuhustid kutsuvad ametisse ja vabastab pärast nõukogu ärakuulamist juhataja Ida-ala riigikomisari nõusolekul. Peaärijuht esindab peakoondust kohtus ja väljaspool kohtu. Tal on seadusliku esindaja seisund. Ta on vastutav peakoondusel lasuvate ülesannete täitmise eest.

III OSA. PIIRKONNAKOONDUSTE ORGANID.

§ 13. Organid.

Piirkonnakoonduste organid on: 1. juhataja, 2. nõukogu, 3. ärijuht.

§ 14. Juhataja.

Piirkonnakoonduse juhataja on kindralkomisari metsa- ja puidumajanduse osakonna juhataja. Tema tegevus on auametiline. Asetäitja kutsutakse kindralkomisari poolt nõukogu liikmete hulgast.

§ 15. Nõukogu.

Piirkonnakoonduse juure moodustatakse nõukogu. Nõukogu koosneb juhatajast ja vähi-

mail 2 liikmest, kes kutsutakse ametisse kindralkomisari poolt peakoonduse juhataja nõusolekul.

§ 16. Ärijuht.

Ärijuhi kutsuvad ametisse ja vabastab peakoonduse juhataja kindralkomisari nõusolekul. Peakoonduse juhataja peab kindralkomisari nõudmist ärijuhi ärakutsumise kohta täitma.

Ärijuht esindab piirkonnakoondust kohtus ja väljaspool kohtu. Tal on seadusliku esindaja seisund. Ta on vastutav piirkonnakoondusel lasuvate ülesannete täitmise eest.

§ 17. Piirkonnakoonduste õigused.

Piirkonnakoonduste organid tegutsevad peakoonduse juhataja poolt neile antavate juhatajate ja juhtnõuõrde järgi. Nende õigused määratakse lähemalt peakoonduse juhataja poolt antava kodukorraga.

IV OSA. LÕPPEESKIRI.

§ 18. Jõustumine.

Käesolev teadaanne jõustub 1. mail 1943. Riias, 1. mail 1943.

Ida-ala riigikomisar LOHSE.

* Teade antud AB, Tallinn, lk. 513.

** Teade antud AB, Tallinn, 1943, lk. 138.

Riigimetsaametnike ametikohtade maade kasutamise juhend

Ühtlase olukorra loomiseks riigimetsaametnike maaga varustamisel pandi Metsade Keskvalitsuse poolt alates 1. maist 1942. a. maksma sel alal uus kord. Eesti omariikluse ajal oli osale metsaametnikele (metsnikele ja metsavahtidele) maa kasutamiseks antud palgamaana tasuta, kuna nende rahapalk oli tol ajal vastavalt vähem. Metsaülematel, abimetsaülematel ja metskonna asjaajajatel oli maa kasutada rendi alusel. Eriti segaseks muutus olukord metsaametnike rendi- ja palgamaade alal bolševike ajal, kuna siis osalt metsaametnikelt maad hoopis ära võeti või nende maid tublisti vähendati. Riigimetsaametnike maaga varustamise ja maade kasutamise alal korra jaluleseadmiseks pandi Metsade Keskvalitsuse poolt alates 1. maist 1942. a. maksma alltoodud juhend.

§ 1.

Riigimetsaametnike ametikohtade maa (ametmaa) jaotatakse kahte ossa:

- põllumajanduslikult kasutatav maa (põld, heinamaa, karjamaa) ühes juur- ja puuviljaalaga;
- muud maad (metsamaa, pargid, iluaiad, veed ja impedimendid).

§ 2.

Ametmaa ülesandeks on:

- kergendada metsaametnikele toiduainete saamist;
- võimaldada metsaametnikel hobuste pidamist ametisõitude teostamiseks;
- ära hoida metsaametnike sattumast sõltuvusse kohalikest elanikest.

§ 3.

Ametmaa moodustatakse võimaluste korral metsaülematele, abimetsaülematele, metsnikele, jahimetsnikele, metsavahtidele, jahi- ja roovah- tidele nende senistest palga- ja rendimaadest ning teistest Metsade Keskvalitsuse valduses olevatest maadest.

Kui kohtadel maad jätkub, võidakse amet- maaga varustada ka metskonna sekretärid, praakerid ja arveametnikud.

Alaliselt linnades elutsevaid metsaametnikke ametmaaga ei varustata. Erandjuhtudel võib see sündida Metsade Keskvalitsuse juhataja otsusel.

§ 4.

Ametmaa põllumajanduslikult kasutatava maa (§ 1 p. a.) ülemäärad on:

Metsaülemakohtadel	20 ha
Abimetsaülema-, metsniku-, jahimets- niku-, metsavahi-, jahi- ja roovahi- kohtadel	15 „
Metskonna sekretäri ja praakeri koh- tadel	3 „
Arveametnike kohtadel	0,5 „

§ 5.

Ametmaid võib Metsade Keskvalitsuse tarbe korral likvideerida või § 4 piires suurendada või vähendada, ilma et kohakasutajal ametnikul oleks õigust vaidlemiseks või kahjutasu nõudmiseks.

Ametmaale juurdeantud või ametmaa koosseisust äravõetud maa-ala kasutustasu, saagi, kinnisvaramaksu ja muude sellel maa-alal lasuvate kohustuste küsimused lahendatakse ametmaa kasutaja ja Metsade Keskvalitsuse vahel käesoleva määruse § 16—18 ettenähtud alustel.

§ 6.

Ametmaa antakse metsaametnikele kasutada ainult antud kohal teenistuses olemise ajaks. Teenistuskohalt vabastamise, lahkumise või metsaametniku surma puhul on vabastatu, lahkuja või surnud ametniku pärijad kohustatud ühe kuu jooksul vabastama nende käes kasutada olevad maad, vastasel korral on Metsade Keskvalitsusel õigus neid administratiivkorras välja tõsta ühes varaga, perega ja neist sõltuvate isikutega.

§ 7.

Ametmaa eest tasuvad metsaametnikud kasutustasu, mille aluseks võetakse maahindamisel saadud hindepunktid. Kasutustasu alla ei kuulu § 1 p. b all tähendatud maad. Maksu-määrade ühe hindepunkti kohta määrab kindlaks Metsade Keskvalitsuse juhataja.

Metsaametnikele riigi poolt kasutamiseks antud kohtadel kasvavad viljapuud ja põõsad, vaatamata sellele, kelle poolt ja kulus need on istutatud, ei kuulu kasutustasu alla.

Kasutustasu maksmine toimub pooleaasta viisi ette, kaks korda aastas, mai- ja novembrikuul, palgast kinnipidamise teel.

Kinnisvaramaksu ja teised ametmaadel lasuvad avalikud kohustused kannab kohakasutaja.

§ 8.

Majandusaasta algab 1. mail ja lõpeb järgneva aasta 30. aprillil.

§ 9.

Ametmaid peavad metsaametnikud ise majandama. Seejuures peab kohakasutaja korraldama oma koha põllumajanduslikke töid sääraselt, et see ei takista ametialaseid töid.

Põhjendatud juhtudel võib ametnik Metsade Keskvalitsuse nõusolekul ametmaa kasutamisest loobuda.

Ametmaid välja rentida või pooleterale anda põhjendatud vajaduse korral võivad metsaülemad Metsade Keskvalitsuse nõusolekul, teised metsaametnikud — metsaülemale nõusolekul.

Ametmaa kasutaja on kohustatud seda korralikult majandama, s. o. vastavalt kõlvikutele ja külvikorrade tegema kõik tema kasutamise ajale langevad maa harimise, väetamise, külvil ja järgnevaks külviks ettevalmistustööd, samuti hoidma korras viljapuud ja põõsad ning väetama neid tarvilikult.

Maakasutuse edasiandmisel tuleb seda nõuda ka maa rentnikult või pooleteramehelt.

§ 10.

Ametmaa kasutajal on keelatud:

- a) müüa põlluvilja kõrreid või kasvavat rohtu;
- b) koristada maasaadusi, viljapuude ja marjapõõsaste saaki enne nende valmimist, välja arvatud karusmarjad, millede poolt saaki võib kasutada vaimimatult;
- c) müüa või kohalt ära vedada Metsade Keskvalitsuse nõusolekuta metsahein, põhku, sõnnikut, viljapuid, marjapõõsaid, ilupuid ja -põõsaid.

§ 11.

Ametmaa piirid, piirimärgid ja tehtud maaparandustööd tuleb kohakasutajal korras hoida omal kulul.

§ 12.

Ametmaa maaparandustööd teostatakse Metsade Keskvalitsuse või kohakasutaja kulus. Tööde teostamine kohakasutaja kulus peab toimuma Metsade Keskvalitsuse poolt kinnitatud kava ja tingimuste kohaselt. Sel teel kohakasutaja poolt teostatud töödega seoses olnud kulu võib Metsade Keskvalitsuse kohakasutajale täies suuruses või osaliselt tagasi maksta vastavalt kinnitatud tööde teostamise tingimustele.

§ 13.

Viljapuid ja põõsaid soetatakse ametmaale Metsade Keskvalitsuse või kohakasutaja kulus. Viljapuude ja põõsaste soetamine kohakasutaja kulus võib toimuda Metsade Keskvalitsuse poolt kinnitatud kava ja tingimuste kohaselt. Sel teel kohakasutaja poolt viljapuude ja põõsaste soetamisega seoses olnud kulus võib Metsade Keskvalitsuse kohakasutajale täies ulatuses või osaliselt tagasi maksta vastavalt kinnitatud tööde teostamise tingimustele.

Viljapuud ja põõsad, mis on ära kuivanud, vananenud või niivõrd vigastunud, et nad enam saaki ei anna, on ametmaa kasutaja igal juhul kohustatud ära koristama ja nende asemele omal kulul uued istutama.

§ 14.

Ametmaade piiramist taradega võivad metsaametnikud teostada Metsade Keskvalitsuse erinõusolekul, kusjuures säärase tarade püstitamiseks ja edaspidiseks korrashoiuks vajalik puumaterjal võidakse anda riigimetsast kannult tasuta. Tarad loetakse riigi omandiks.

Metsade Keskvalitsuse poolt vajalikuks tunnistatud tarad püstitatakse ja hoitakse korras Metsade Keskvalitsuse arvel, ülejäänud tarad hoiab korras koha kasutaja, kui temale tarvilik puumaterjal riigimetsast kannult tasuta välja antakse.

§ 15.

Algajale metsaametnikele, kes ei oma vajalikku põllumajanduslikku inventari, võib Metsade Keskvalitsus anda intressita laenu hädavajaliku põllumajandusliku inventari muretsemiseks. Laenu tagasimaks algab teisel aastal pä-

rast laenu saamist ning kogu laen kustutatakse 10 aasta jooksul, arvates laenu andmisest. Laenu katmine toimub paigast kinnipidamise teel.

Laen antakse käemeeste kindrustusel võlakohustuse vastu, milles määratakse lähemalt laenu tingimused ja tasumise kord.

§ 16.

Metsaametniku surma, ametist vabastamise või lahkumise korral lahendatakse tema kasutuses oleva ametmaa kasutustasu, saaduste kuuluvuse, kinnisvaramaksu ja muude sellel maa-alal lasuvate kohustuste küsimused järgmiselt:

1) kokkuleppel vabastatava või lahkuja või surnu pärijate ja järeltulija vahel;

2) kui kokkulepet ei saavutatud, metsaülema ametmaade puhul — vastava piirkonna metsainspektori ja teistel juhtudel — metsaülema määramisel § 17 ja 18 ettenähtud alustel.

§ 17.

Uus kohakasutaja tasub endisele kasutajale kõikide külvide eest, mis üle 50% ikaldanud ei ole ja milledelt viimane ei ole veel saaki saanud, külvatud seemne kahekordse ja kunstväetise ühekordse turuhinna. Ikalduste puhul üle 50% maksab uus kohakasutaja endisele kohakasutajale vastavalt ikaldumise protsendile vähem.

Endise kohakasutaja poolt ärakoristatud aed-, tera-, juurvilja- või kartulite saak kuulub täies ulatuses, välja arvatud põhk, endisele kohakasutajale, kusjuures viimane vastavalt külvikorrade ja saadud saagile on kohustatud õigel ajal teostama tarvilikud künni- ja seemendamistööd. Vastasel korral maksab endine kohakasutaja uuele kasutajale tegemata jäetud kündide eest ühekordse künnitööde väärtuse ja tegemata jäetud külvide eest kahekordse künni ja seemne mahapanekuga seoses olevate tööde väärtuse.

Endise kohakasutaja poolt ärakoristatud põluheina ja kultuurheina saagist kuulub endisele kohakasutajale 40% + 5% iga täiskuu kohta, arvates 1. augustist kuni kohakasutamise lõppemiseni, kusjuures poolik kuu, milles on üle 15 päeva, arvatakse täiskuuks ja alla 15 päeva jääb arvesse võtmata.

Ülejäänud osa läheb tasuta üle uuele kohakasutajale. On hein endise kohakasutaja poolt

ära kasutatud, maksab ta uuele kohakasutajale vastava koguse heinte turuväärtuse.

Ärakoristatud metsaheinast (aasaheinast) kuulub üleandmisele uuele kohakasutajale endise kasutaja kasutamise lõppemise ajaks äratarvitamata metsaheina kogus, kusjuures uus kohakasutaja on kohustatud endisele kasutajale tasuta saadud metsaheina kokkupanemise kulud.

Kohal leiduv põhk ja sõnnik kuulub tasuta üleandmisele.

Ametmaal kasvavate viljapuude ja marjapõõsaste saagi saab koha ülemineku puhul see ametnik, kes saagi valmimise ajal kohta kasutab.

Ametmaa kasutustasu, kinnisvaramaksu ja teised majapidamisega seotud avalikud kohustused, kus need ette nähtud, kannab see ametnik, kes ettenähtud tähtaegadel ametmaid kasutab.

§ 18.

Oli ametmaa endise kohakasutaja poolt välja renditud või antud pooleterale, asub uus kohaleasuja oma eelkäija tingimustesse, kuni rendi või pooletera tähtaja lõpuni.

On ametmaa välja renditud, saab uus kohakasutaja rendi sellest päevast arvates, millal lõpeb eelkäija õigus koha kasutamisele, või, kui uus kohakasutaja teenistusse määratakse hiljem, siis teenistuskohale asumise päevast. Juhul, kui rent on väiksem kui kasutamismaks, peab endine kohakasutaja maksma uuele kohakasutajale vastava vahe kuni majandusaasta lõpuni.

On ametmaa pooleterale antud, lahendatakse põllusaagi jaotamine ametnikule kuuluv osas § 16 ja 17 kohaselt.

§ 19.

Ei lepi asjaomane metsaametnik või tema surma korral õigusjärglane § 17 ja 18 ettenähtud korras metsainspektori või metsaülema poolt teostatud põllusaagi jaotusega, võib ta edasi kaevata Metsade Keskvalitsuse juhatajale. Metsade Keskvalitsuse juhataja otsus on lõplik.

§ 20.

Metsaametkonna eksimused käesoleva määruse vastu loetakse ametialasteks süütegudeks.

§ 21.

Käesolev juhend jõustub 1. mail 1942. a.

eri 19. 1943.

1744
1943
1-16
1943